

ՄՀԵՐ ՔՈՒՄՈՒՆՑ

ԼԵԶՎԻ ԵՎ ԼԵԶՎԱՇԻՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՀԱՐՑԵՐ.

ՄՈՒՐԱՑԱՆ

Հայ դասական գրականության հեղինակ Մուրացանի ստեղծագործությունները հիմնականում ուսումնասիրվել են գրականագիտության տեսանկյունից: Առանձնապես չկան այնպիսի աշխատություններ, որոնցում քննված լինեն Մուրացանի գեղարվեստական արձակի լեզուն և հեղինակի լեզվագիտական հայացքները: Մուրացանի երկերը արժեքավոր են ոչ միայն պատկերավորման արտահայտչամիջոցներով, այլև գրաբարյան և բարբառային բառերի գործածությամբ: Հեղինակը փորձել է մասնակցել նոր գրական հայերենի բառապաշարի ձևավորման գործընթացին՝ հետևելով 18-րդ դարի վերջի և 19-րդ դարի այն հեղինակներին, որոնց դերը մեծ է գրական հայերենի ձևավորման գործում:

Բանալի բառեր՝ Մուրացան, նոր գրական հայերեն, բարբառ, գրաբար, գեղարվեստական գրականություն, փոխառություն, բառապաշար:

Մուրացանի ստեղծագործությունների արժևորումը սկսվել է դեռևս հեղինակի կենդանության օրոք: Քննադատական առաջին դրվագները թերևս կարելի է վերագրել Վրթանես Փափագյանին¹ և Լեոյին²: Հանգամանակից, միևնույն ժամանակ գիտական հենքով է նեկայացնում Մուրացանի երկերը Ա. Տերտերյանը «Մուրացանը որպես մտածող և գեղագետ» աշխատությամբ³: Հետագայում արդեն Մուրացանը Բաֆթու, Շիրվանզադեի, Նար-Դոսի հետ համալրում է հայ դասականների շարքերը⁴, որ առավելապես պայմանավորված է հայ նոր գրականության և նոր գրական հայերենի ձևավորման գործում մուրացանական դերով: Մուրացանի երկերի լեզվի վերաբերյալ

¹ **Փափագյան Վ.**, Պատմություն հայոց գրականության (Բանահիստության պատմություն): Սկզբից մինչև մեր օրերը: (Բանառոր գրականություն, Հին, միջին եւ նոր դարեր, Նորագոյն շրջան ռուսահայ եւ թիւրքահայ գրականություն), Էլեկտրաշարժ տպարան օր. Ն. Աղանեանի, Թիֆլիս, 1910, 830 էջ (այսուհետև՝ Փափագյան, 1910):

² **Լեո**, Ռուսահայոց գրականությունը (Սկզբից մինչև մեր օրերը: Բանաստեղծություն, թատերգություն, վիպագրություն), Բ տպագր., Ս. Ղազար, Վենետիկ, 1928, 337 էջ (այլև նույնը՝ 1904) (այսուհետև՝ Լեո, 1904):

³ **Տերտերյան Ա.**, Մուրացանը որպես մտածող եւ գեղագետ (Գրական-քննադատական ուսումնասիրություն), Ս.Պետերբուրգ, Ի. Մ. Բորզոնսկու տպար., 1913, 138 էջ:

⁴ Հիշենք վերջին շրջանում հրապարակված աշխատություններից՝ **Հակոբյան Վ.**, «Մուրացան եւ Դոստոևսկի», Ստեփանակերտ, «Արցախ» հրատ., 2002, 32 էջ, «Պարտքի էթիկան Մուրացանի գեղագիտության մեջ» Ստեփանակերտ, «Արցախ» հրատ., 2003, 24 էջ, «Ներքին մարդու պրոբլեմը Մուրացանի ստեղծագործության մեջ», Ստեփանակերտ, «Սոնա» հրատ., 2004, 60 էջ:

ուսումնասիրություններ կամ գնահատականներ առանձնապես շատ չեն⁵։ Բայց, կարծում ենք, դա այդքան էլ բնական չէ, քանի որ առավել հանգամանալից և ուղղորդված ընթերցելով Մուրացան, նկատում ենք, որ տարբեր ժամանակներում գրված երկերը լեզվի և ոճի առումով բավական հետաքրքրություններ ունեն, ուստի և՛ լեզվաբանական և գրականագիտական տեսանկյունից տարբեր գնահատականների են կարող։ Մուրացանի և նրա հերոսների խոսքը, հեղինակի ստեղծած պատկերավորման համակարգը, լեզվագիտական հայացքները աչքի առջև ունենալով՝ խորամուխ եղանք Մուրացանի երկերը նորովի ընթերցելում և որոշ հատկանիշներ առանձնացրինք, որոնք կարող են ուսումնասիրության թեմա դառնալ լեզվի տարբեր բնագավառների համար։

1. Հնարավոր չէ Մուրացանի որևէ ստեղծագործության ուսումնասիրություն սահմանափակել լեզվի կամ ոճի այս կամ այն առանձնահատկությամբ, և ճիշտ է նկատված, որ **«Մուրացանի լեզուն, նրա ճշգրիտ հայերենը՝ գեղեցիկ բառերի ընտրությամբ, պատկերավոր ոճով մեզ համար ուսանելի դպրոց էր»**⁶։ Մուրացանը օգտագործել է հայերենի պատկերավորման համակարգի գրեթե բոլոր ձևերը, բառակազմական հնարավորությունները, որոնք տարբեր եղանակներով անցել են գրական հայերենին. «Մուրացանի ռոմանտիզմի մեջ էական դեր են կատարում չափազանցությունը, հիպերբոլան։ Ընթերցողի երևակայությունը վառելու համար հեղինակն աշխատում է խտացնել գոյները»⁷։

2. «Մուրացանը տիրապետում էր գրաբարին»⁸, «լաւ ծանօթ էր հայ պատմութեան և դասական գրականութեան հետ»⁹, ուստի և մեծապես կրելով ազդեցությունը այս ամենից՝ իր պատմական բնույթի երկերը հարստացրել է հատկապես գրաբարաբանություններով. «Մուրացանի պատմական իդեալիզմը դրել է իր կնիքը նրա գրական ուղղության վրա այն իմաստով, որ նա շատ խոշոր արժեք է տվել խոսքի ուժին, օրինակին...»¹⁰։ Մուրացանը հին հայերենի ձևերին դիմել է հատկապես այն ժամանակ, երբ գրաբարը այլևս ժամանակավրեպ էր ու «հին», և 19-րդ դարի վերջի աշարհաբար հայերենը նոր-նոր գրական «պատյանն» էր ձևավորում։ Մուրացանը աշխատել է արտահայտչական ձևերի շուրջ, իր լեզվի մեջ թարմացրել հին գաղափարներ, հնամյա հիշողություններ. «Նրա ոճի մեջ կան արխայիզմներ... Ասես թե Մուրացանը նախարարական Հայաստանի պայմանների մեջ գտնվելիս լինի»¹¹։

⁵ Թեքևս ուշադրության է արժանի Լ. Եզեկյանի ուսումնասիրությունը (այդ մասին տե՛ս՝ **Եզեկյան Լ.**, Բաֆֆու ստեղծագործությունների լեզուն և ոճը, Երևան, 1975, 220 էջ)։

⁶ **Բաահակյան Ա.**, *Երկերի ժողովածու* (վեց հատորով), *հատ. V*, «Մովեսական գրող» հրատ., Երևան, 1977, էջ 39 (այսուհետև՝ *Բաահակյան ԵԾ*)։

⁷ **Մուրացան**, Ընտիր յերկեր, հատ. I, (խմբագրությամբ և առաջաբանով՝ Ա. Տերտեքյանի) Պետական հրատ., Յերեվան-Մոսկվա, 1936, «Մուրացանը իբրև գյուղագիր (առաջաբան)», էջ XIX (այսուհետև՝ Մուրացան, 1936)։

⁸ **Բաահակյան ԵԾ**, էջ 43։

⁹ **Փափազյան, 1910**, էջ 505։

¹⁰ **Մուրացան, 1936**, էջ XIX։

¹¹ **Մուրացան, 1936**, էջ XIX-XX։

Հեղինակի ստեղծագործական լեզվի ընտրության այս մեթոդը, կարծում ենք, խրախուսելի է նաև հայերենի զարգացման հետագա շրջանների համար: Դա ոչ թե լեզվի ավանդական միջոցներից կախում է, այլ զարգացման ճիշտ և բնական ճանապարհ:

3. Մուրացանի որոշ երկեր մեծապես կրում են բարբառայնություններ, որոնք քիչ թե շատ պատկերացում են ստեղծում ոչ միայն ժամանակաշրջանի բարբառային տարբերակների, այլև բառային և քերականական ձևային վերաբերյալ: Իր երկերի շարանը բաց անելով «գյուղագրական նմուշներով»¹², գյուղական թեմայի շուրջ ծավալումներ, «բնական կենցաղի պաշտամունք»¹³ և այլն, Մուրացանը գրականություն է բերել կենդանի խոսակցականին բնորոշ բառեր ու կապակցություններ, որոնք տակավին ուսումնասիրված չեն:

4. «...Ես միշտ աշխատել եմ մեր մի կարգ հրապարակախոսների անհեթեթ մտքերի և կարծիքների դեմ կռվել»¹⁴, - գրում է Մուրացանը, և հեղինակի այս սկզբունքը ոչ միայն գրական երկի թեմայի, բովանդակության և գաղափարական խտացմանն է առնչվում, այլև ստեղծագործական լեզվի ընտրությանը: Շատ երկեր լեզվական առումով չեն վրիպում այսօրվա գրական հայերենի տարբերակի պահանջներից, բայց որոշ ստեղծագործություններ դուրս են նախանշված և ժամանակին տարածված գրական լեզվի ձգտումներից: Մուրացանի ձեռագիրը միատարր չէ բոլոր ստեղծագործություններում. դրա հիմքում հեղինակի՝ ոչ թե բառով գրավելու և առանձնանալու մոլուցքն է, ռոմանտիկական դրսևորումը, այլ հասարակական խնդիրը հասանելի դարձնելու լեզվական բանաձևումն է. «Որքան է ինձ այդ հաջողել, չգիտեմ, այսքանը միայն կա, որ չեմ մտածել իմ ապագա փառքի համար, չեմ աշխատել գրվածներս ազատ պահել ժամանակակից ցավերին վերաբերյալ տենդեցիայից, թեպետ հավատացած եմ եղել, որ այդտեսակ գրվածքների կյանքը կարճ է լինում: Ինձ ոգևորել է իմ ժամանակակից եղբայրներին պիտանի լինելու միտքը և ոչ թե անմահ գրողների շարքը անցնելու տենչանքն»¹⁵:

Հայ գրականության մեջ շատ հեղինակներ են աչքի ընկել գեղարվեստական լեզվի առանձնահատկություններով: Մուրացանին վերաբերող այն կարծիքը¹⁶, ըստ որի՝ «...մեզ նման մի հասարակութիւն չէր կարող ոգևորվել այն պահպանողական գաղափարներով, որոնք երկրպագում է պ. Մուրացանը»¹⁷, թերևս ընդգրկում է նաև երկերի լեզուն, որ ժամանակիցներին առանձնապես չի գրավել: Գրականության ասպարեզում «Մուրացանը որևէ չափով չոգեջնջվեց հույսի ու հավատի ժամանակների

¹² Մուրացան, 1936, Առաջաբան:

¹³ Տերտերյան Ա., Հայ կլասիկներ, Պետական համալսարանի հրատ., Երևան, 1944, էջ 475:

¹⁴ Մուրացան, Երկերի ժողովածու, հատ. VI., «Հայպետհրատ», Երևան, 1963, էջ 138 (այսուհետև՝ Մուրացան, 1963):

¹⁵ Մուրացան, 1963, էջ 138:

¹⁶ Այս կարծիքը միանշանակ չի ընդունվել. «Մուրացանին կը գնահատէ ապագայ հասկացող ու գիտակից հայը». այս մասին տե՛ս՝ Տէր-Աստուածատրեան Հ., Մուրացան (մահագոյժ), «Հովիւ», 1908, N 33, էջ 523:

¹⁷ Լեւո, 1904, էջ 280:

հատորում²⁵ նկատվում են բազմաթիվ բառեր իրենց փոխարկիչներով, ինչպես՝ «-Հեր օրինած, թող մի **նափաս (շունչ)** քաշեմ է՝...»²⁶, «...հոգիդ լուս դառնա, ժամհար **Պետրոս**, էս ինչ **դիամաթ (երևելի)** գաղ ա ըլել...», «...օյաղ **վախտդ (ժամանակ)** սկսելու ես ամեն բանի խառնվիլ...», «...Հարսդ էդ բանը տեսնելով՝ **փարվան (պտույտ)** ա տալու...», «...էն ա էդենց **վախտը (ժամանակ)** սիպտակ աբասին դնում ա ձեռքումս հու ասում...», «Ա Պետրոս, տեսնում եմ, որ ծարավել էս, գնա մի **դոյինջան (կուշտ)** կով տուր», «Ես էլ, ի՞նչ մեղքս ծածկեմ, գլուխս քաշ եմ գցում ու **թուշ (ուղիղ)** Կարունի դուքանը գնում»:

Պետք է նկատել, որ ոչ բոլոր օտար կամ բարբառային բառերն են մեկնվում ներդրյալ գրական տարբերակներով: Դժվար է որոշակիացվում այն սկզբունքը, որ նույն նախադասության մեջ որոշ բառեր ունեն իրենց գրական տարբերակները, իսկ որոշները՝ ոչ. հմմտ.՝ «Նրա **արաղը, դորթ** ա, խաղողի չի, թուփի ա, ամա դե որ **տրիցատկան (չափ)** քամում եմ, վրան էլ մի կտոր հաց, յա աղի **խիյար** ծամում...», «...**հարամգադա՛**, գիտում չե՞ս, որ վեց շահին չորս **մանեթ** պիտի ասեմ, որ էս անգամ կնանիքը վախեն, հորի ջուրը **իթիաթով (խնամքով)** բանեցնե՞ն», «...սաղ օրը բան արին ու **անջախ (հագիվհագ)** որ **հայաթը** մաքրեցին...»: Կարծում ենք՝ հեղինակը փորձում է տարբերակելի դարձնել օտարաբանությունը փոխառությունից: Մա լեզվի բառային կազմում ընդգրկված օտար բառերի տարբերակման հատկանիշներից մեկն է: Օտարաբանությունները սովորաբար չեն ընդգրկվում բառապաշարի հիմնական շերտում և գեղարվեստական ստեղծագործություններում սովորաբար գործածվում են ոճավորման նպատակներով, «իբրև ոճական հնար, երբ հատկապես անհրաժեշտ է լինում ստեղծել համապատասխան (կոլորիտ), կամ ընդգծել տվյալ կերպարի անհատականությունը»²⁷: Տեսականորեն դժվարություններ ծագեցնող այս հիմնադրույթը, որ Մուրացանի ժամանակ լեզվի մեջ քննարկման նյութ չէր, մինչև հիմա հստակ սահմանում չունի: Մեր դիտարկումն առ այն, որ Մուրացանը բառապաշարի գործառական շերտում փորձում է տեղաշարժեր մտցնել, կարծում ենք, մասամբ ամրապնդվում է որոշ դիպուկ օրինակներով, ինչպես՝ «...ինչի՞ էդ **շառինջը (դույլ)** հորի պատերին ես խփում...», «...**էլիկի (ժողովրդի)** առաջին ընենց բարձր ձենով չորս մանեթ ասեց ...», «Էս որ լսեցի, **բեյինս (ուղեղս)** ժաժ եկավ», «Բա՛, Շուղի-հաքիր, **յանդիշ էկա (սխալվեցա)**», «Եկ էս մինը **թավ չանենք (չհաշվենք)**, մինն էլ ածա՛ խմեմ Սիմոն աղին օրինեմ», «...քաղաքում հայտնի յուր **սնըխչիական (կոտրածը ողջացնող)** արհեստով...», «... կարող էր ընտիր **արզաներ (խնդրագրեր)** գրել ...», «**Ասիլ (իսկական)** ստորագրությունն էլ քունն ա որ կա», «... դու էդ ո՞նց ես **ջուռիաթ անում (համարձակվում)** ասում ...», «-**Ձեր հախն ա. (տեղն է.)** ձեզ ո՞վ ա ասում...» և այլն:

Մուրացանի լեզվաշինական փորձերնը անցկացվում են ոչ միայն օտար, այլև

²⁵ Առաջին անգամ տպագրվել է «Լուսն» հանդեսում. Այս մասին տե՛ս Մուրացան, Երկերի ժողովածու, հատ. VI, «Հայպետիրատ», Երևան, 1963, էջ 403:

²⁶ Բոլոր օրինակները քաղված են նշված գրքից. Մուրացան, Երկերի ժողովածու, հատ. VI, «Հայպետիրատ», Երևան, 1963:

²⁷ Պետրոսյան Հ. Զ., Հայերենագիտական բառարան, «Հայաստան» հրատ., Երևան, 1987, էջ 627:

բարբառային բառերի շուրջ. կան բառեր, որոնց համար հեղինակը բերում է՝ ա. **բարբառային իմաստը**, ինչպես՝ «...նահլաթը չար սատանին, թող մի քիչ համբերենք. էն ա, որ Մեսրոբ աղան հեռացավ, **թունոված (զայրացած)** մոտացա երեցփոխին...», «...երեցփոխի հաշիվներին **ձեռք քաշելու (ստորագրելու)** համար ...», «Ընչի՞, թող առաջ **մեծերը (հասակավորները)** ձեռք քաշեն, այ, Մեսրոբ դային, Աբրահամ ապերը...», «- Տո դու չե՞ս ասել, թե հաշիվը մեկ-մեկ պետք ա կարդամ, **փոնացնեմ (համեմատեմ)**», բ. **բարբառային ձևի կամ տարբերակի փոխարինողը**՝ «Շենց էն ա, ուզում ի ասեմ, մեկ էլ տեսնեմ աղբաթիխերը սպիտակ աբասին դրավ **հափռումս (բռանս մեջ)**...», «...օխտնջինն էլ (**յոթերորդ**) քո **հերն (հայրն)** ա, նա հու ըստեղ չի...», «Բա՛, էս ցո-ին **հաքին (պոչը)** շատ էրկանացավ, հու վնա՞ս չունի...», «Բա՞ն էս խելքս կորցրե՞լ եմ, որ էդ **քչեղակին (կաշաղակ)** հաշիվ տամ ստորագրի ...», «...էդ **պիծի (փոքր)** տեղովդ ուզում ես քննես...», գ. հանդիպում են բառեր, որոնց **փոխարինողները նույնպես բարբառային տարբերակ կարող են համարվել**, ինչպես՝ «...ես հրես ագռավի **չանչուլներ (չանգեր)** եմ քաշիլու...» և այլն: Այլ դեպքեր նույնպես արձանագրվում են Մուրացանի արձակում, օրինակ՝ հետաքրքրական է, որ հին փոխառության համար հեղինակն առաջարկում է նորը՝ «բայց ես այսօր **սապատող (կուզ)** եմ...»: Սրանիցից վերջինը հանդիպում է ուշ շրջանում. Հ. Աճառյանը առաջին վկայությունը վերագրում է Գ. Տաթևացուն²⁸, իսկ առաջինը՝ ավելի վաղ է վկայվում Փարպեցու և այլոց գործերում **սապաթ, սապատակ**²⁹ «փոքրիկ կողով» իմաստով³⁰:

Մուրացանը լեզվի մշակման այս հարցում հետևողական չի եղել: Դա երևում է հենց վերոնշյալ երկերում: Հանդիպում են բազմապիսի բառեր ու դարձույթներ թե՛ հերոսների, թե՛ հեղինակային խոսքում, որոնց առումով, կարծում ենք, նույնպես պահանջվում է յուրահաստուկ մոտեցում, ինչպես՝ «**ըռավոտ**», «հո՞վ դուրս տարավ», «**հմեն մինը** շահով», «**թամզել**», «ա՛յ հայվան, բա դու **գիտում չե՞ս**», «Եվ իսկույն էլ **տարիք** Կարունի դո՞ւքանը», «Բա **ըսկի թողա՞ցի**, որ ջանին քամի դիպչի՞ ... տարի, **հու քու** կենացը լավ անուշ արի», «առաջ **ըսկի ըլել չի**» «արադդ փորումս **դամ ա տալի**», «**քե մատաղ**», «**ընենց ըլի**, որ չեղանաս», բարբառային տարբերակներով հատուկ անունները՝ «**Լայունց Մեսրոբը**», «**Ջիլփունց Ուհանջան**», «**Շողի-հաքիր**», «**Տուտուշենց Մցական բեզը**», «**Դաստակենց Ավան ապերը**», «**Մափարունց Դավութ բեզը**», «**Բալադուզուն Դավութ բեզը**» և այլն:

Իհարկե, սրանց գործածությունը առավելապես վերագրվում է հերոսներին, բայց, միևնույն է, հետևողական մոտեցում՝ ո՞ր դեպքում է տուրք տված բարբառայինին

²⁸ Աճառյան Հր., Հայերեն արմատական բառարան (4 հատորով, 2-րդ հրատարակություն), հատ. II, «Երևանի համալսարանի հրատ.» (առաջին հրատարակությունը՝ 1926-1935, 7 հատորով), Երևան, 1971-1979, էջ 653 (այսուհետև՝ ՀԱԲ):

²⁹ Աւետիքեան Գ., Միւրմէլեան Խ., Աւգերեան Մ., Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, Վենետիկ, Տպարան ի Սրբոյն Ղազարու, 1836-1837, 2-րդ հրատ. (2 հատորով), հատ. II, Երևանի համալսարանի հրատ., Երևան, 1979-1981, էջ 694, ՀԱԲ IV, էջ 175:

³⁰ Կուզ-ը համարվում է նոր պարսկերենից անցած փոխառություն՝ کوز (qūz-քուծ) «1. կուզ, սապատ, 2. ուռուցիկ, կորնթարդ», իսկ **սապատ>սապատակ, սապատաուր** և այլն՝ միջին պարսկերենից **sapat** (բառը տարածված է քրդ. արաբ. թյուրք.):

և ո՞ր դեպքում գրականին, չի նկատվում: Կարծում ենք, որ կերպարների տիպականացման միջոց է եղել նաև բառընտրությունը. թերևս հերոսները առանձնանում են նաև բառապաշարի գործածությամբ: Այս հարցը՝ Մուրացանի գեղարվեստական երկերում յուրաքանչյուր հերոսի ունեցած բառապաշարի ուսումնասիրությունը, կարող է այլ քննություն ենթադրել, որ մեր նպատակից դուրս է: Ավելի վաղ շրջանի գործերում այս խնդիրը լուծված է նախ ի շահ ձևավորվող նոր գրական հայերենի, ապա գրաբարի: Դա առավելապես նկատվում է պատմական անցյալը ներկայացնող երկերում՝ «Ռուզան», «Անդրեաս Երեց», «Գևորգ Մարգարետունի»: Ինչ խոսք, բառը նկարագրվող երևույթից առաջ կարող է ներկայացնել ժամանակաշրջանը: Դա կարևոր մի փորձ է, որին, օրինակ, հետագայում հետևեց Ս. Խանգաղյանը «Թագուհին հայոց» վեպը գրելիս³¹:

Ե՛վ «Անմեղ զրույցները», և՛ «Հատուկ թղթակիցը» կրում են փակագծերով ներդրյալ խորագիր՝ «(Գավառացու օրագրից)»: Մուրացանի երկերին վերաբերող գրականագիտական աշխատություններից չկարողացանք պարզել, թե այս ստեղծագործությունների բովանդակությունը այլ հեղինակի «օրագրի՞ց» է քաղված, և Մուրացանը գրական մշակման է ենթարկել, թե՞ հենց հեղինակին է և բարբառային ձևերին տուրք տալու հանգամանքով է պայմանավորված «(Գավառացու օրագրից)» նշելը:

Անտարակույս, հայ մեծանուն գրող Մուրացանի գեղարվեստական արձակի լեզուն հանգամանակից ուսումնասիրության կարիք ունի: Թեմատիկայի լայն համապատկերում, ժամանակաշրջանի գրական խոսքի մշակման և թեմայի ամբողջացման պահանջով Մուրացանը գեղարվեստական գրականություն է բերել բարբառային բառեր և իմաստներ, գրաբարաբանություններ, բառային և քերականական տարբերակներ, կայուն կապակցություններ, խոսքի պատկերավորման արտահայտչամիջոցներ: Պակաս կարևոր չեն մուրացանական փորձերը լեզվաշինության բնագավառում. որոշ ստեղծագործություններում շատ բառեր և կապակցություններ, որ գրական լեզու մուտք չեն գործել, հեղինակի կողմից հասարակայնացվել են, հանձնվել ընթերցողի դատին՝ ընտրելու, հանրայնացնելու և ձևավորելու նոր գրական հայերենը:

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЯЗЫКА И ЕГО СТРОЕНИЯ. МУРАЦАН - МГЕР КУМУНЦ -Произведения автора армянской классической литературы Мурацана в основном изучались с точки зрения литературоведения. Нет в особенности таких трудов, в которых анализировались бы язык художественной прозы и лингвистические взгляды автора. Сочинения Мурацана ценны не только выразительно-экспрессивными приемами, но и употреблением диалектных слов и слов грабара. Автор пытался участвовать в процессе формирования лексики нового литературного армянского языка, следя за теми авторами конца 18-го и 19-го вв., роль которых велика в формировании литературного армянского языка.

³¹ Այս մասին տե՛ս՝ Ներսիսյան Լ., Գրաբարաբանությունները Ս. Խանգաղյանի «Թագուհին հայոց» վեպում, Հայագիտություն. Սյունիք (գիտական նյութերի ժողովածու), թեվ 1, «Նոր տպագրիչ» հրատ., Երևան, 2016, էջ 73-83:

